

Чернявська О. М.*

заступник начальника митного поста
“Одеса-Центральний” Одеської митниці
Державної фіскальної служби України
(м. Одеса, Україна)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4486-8552>

***Oksana Cherniavska**, Deputy Head of the Customs Post “Odessa-Central” of Odessa customs of the State Fiscal Service of Ukraine (1, Customs square, Odessa, Ukraine).

УДК 342.925:347.942/943:339.543
DOI 10.26886/2524-101X.3.2019.4

**ДОКАЗИ ТА ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ
ПРО ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ:
ДО ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ
ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

**WITNESSES AND PROOF OF VIOLATION
IN CASES OF CUSTOMS RULES:
TO THE QUESTION OF IMPROVING
LEGAL PROVISION**

ABSTRACT

The article deals with issues related to the legal provision of proof in cases of violation of customs rules. The author notes that witnesses and proof are important in all types of legal process. It is noted that at present, there is no single definition of proof in the scientific literature. The plurality of developments in this field is noted and the most precise definitions are given. The author emphasizes the fact that the result of the case depends on the proper quarter and the correctness of the processing of witness; it depends on whether the person will be made answerable to legal liability; whether public interest will be protected. Therefore, the theory of witness is one of the most important in law science, including customs law. Two types of witnesses in cases of violation of customs rules are investigated: the protocol on violation of

customs rules as an integrated source of witnesses and explanations of persons (a person who is prosecuted and witnesses of the violation of customs rules or persons, who know circumstances that are the subject to the establishment of in the case of violation of customs rules). The rules of drawing up protocols on violation of customs rules are considered. In particular, the persons who have the right to compile such protocols, their details and data, which it has to contain, shall determine the number of copies of a protocol. It is summarized that consideration of such types of witnesses in cases of violation of customs rules as a protocol on violation of customs rules and an explanation of a person prosecuted and witnesses in the violation of customs rules or persons who know circumstances that are the subject to the establishment in the case of violation of customs rules, has shown an adequate level of their legal support and regulation in the current legislation of Ukraine.

The key words: witness, witnessing, violation of customs rules, the Customs Code of Ukraine, the improvement of legal provision.

Докази та доказування мають велике значення в усіх видах юридичного процесу. Від їх належності та правильності оформлення залежить результат справи, що розглядається; залежить, чи буде особа притягнута до юридичної відповідальності; чи буде захищено суспільний інтерес. Тому теорія доказів є одним з найважливіших в правничій науці, зокрема й у митному праві. Цілковито обґрунтовано дослідники зазначають про те, що “наукові дослідження щодо правової природи доказів у митній справі спрямовано на пошук шляхів розв’язання наявних проблемних питань у цій сфері. Слід зазначити, що наукові напрацювання, які вказують на необхідність удосконалення відповідних норм митного законодавства й містять конкретні пропозиції щодо цього, не залишаються поза увагою суб’єктів законодавчої ініціативи” (Дуженко, 2014, с. 168).

Достатньо “вузькій” тематиці доказів та доказування у справах про порушення митних правил присвячували свої розробки такі автори, як С.А. Дуженко, Д.В. Приймаченко, І.В. Солопова, у ширшому аспекті теорія доказів в адміністративному процесі досліджувалася Д.М. Бахрахом, І.П. Голосніченком, Є.В. Додіним, С.В. Ківаловим та іншими. Їх праці заклали вагоме підґрунтя подальших наукових пошуків у царині доказування у митному праві, відкрили шляхи оновлення цього інституту та визначили основні вектори майбутніх розвідок і оновленню діючого законодавства. У цій статті буде продовжено наукові дослідження щодо змін у діючому митному законодавстві з метою удосконалення правового забезпечення інституту доказування.

Стаття 495 Митного кодексу України “Докази у справі про порушення митних правил” визначає, що доказами у справі про порушення митних правил є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку встановлюються наявність або відсутність порушення митних правил, винність особи у його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Такі дані встановлюються: 1) протоколом про порушення митних правил, протоколами процесуальних дій, додатками до зазначених протоколів; 2) поясненнями свідків; 3) поясненнями особи, яка притягується до відповідальності; 4) висновком експерта; 5) інформацією, у тому числі тими, що перебувають в електронному вигляді, а також товарами – безпосередніми предметами порушення митних правил, товарами із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю, транспортними засобами, що використовувалися для переміщення безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України. Посадова особа органу доходів і зборів, яка здійснює провадження у справі про порушення митних правил, оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об’єктивному дослідженні всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом та правосвідомістю.

Цю статтю Митного кодексу України 2012 р. (далі – МК України) жодного разу не було змінено з моменту прийняття цього кодифікованого акта. Докази у кожному випадку – це будь-які фактичні дані, на підставі яких встановлюється наявність або відсутність певних обставин (фактів), які мають юридично важливе значення, для прийняття певного процесуального рішення, враховуючи завдання тієї чи іншої галузі права (Дуженко, 2014, с. 168). На теперішній час у науковій літературі немає однозначного визначення доказування. Однак множинні варіанти трактувань мають спільні межі. Ключем до розуміння цього процесу є визначення його суті через застосування інструментарію, а саме, засобів доказування; джерел доказів і самих доказів; меж доказування; суб’єктів доказування; стадій доказування тощо. Доказування являє собою процес встановлення причинно-наслідкових зв’язків між елементами юридичної події та її наслідками; пізнання, обґрунтування уявлень про її зміст, оцінку та використання доказів (Солопова, 2015, с. 280-281). Також зазначається, що доказування – це здійснювана у процесуальних формах діяльність посадових осіб державних

органів за участю інших суб'єктів процесуальної діяльності зі збирання, закріплення, перевірки та оцінки фактичних даних, необхідних для встановлення істини у справі та вирішення завдань адміністративної юрисдикції (Васильєв, 2006).

Довести факт порушення митних правил та винуватість особи, яка його вчинила, можна лише на підставі сукупності доказів. Сукупність обставин, що підлягають з'ясуванню у справі про порушення митних правил, утворює предмет доказування (Немирова, Гольцяпина, Базиль, 2018, с. 43). Невипадково, у ст. 508 МК України зазначається, що у справі про порушення митних правил процесуальні дії проводяться з метою отримання *доказів* (*курсив автора. – О.Ч.*), необхідних для правильного вирішення цієї справи. А до процесуальних дій віднесено: 1) складення протоколу про порушення митних правил; 2) опитування осіб, які притягаються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, свідків, інших осіб; 3) витребування документів, необхідних для провадження у справі про порушення митних правил, або належним чином завірених їх копій чи витягів з них; 4) тимчасове вилучення товарів, транспортних засобів, зазначених у пункті 3 статті 461 цього Кодексу, та документів на них; 5) митне обстеження; 6) пред'явлення товарів, транспортних засобів і документів для впізнання; 7) експертиза; 8) взяття проб та зразків для проведення дослідження (аналізу, експертизи). Під час проведення процесуальних дій, зазначених у пунктах 2, 4-6, 8 частини другої цієї статті, складаються протоколи, форми яких встановлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику.

Здійснювані процесуальні дії у теоретичному аспекті деякі автори розподіляють на етапи: початковий, подальший та заключний. На початковому етапі потрібно провести пошук, виявлення і закріплення доказів з метою отримання інформації, яка дає підставу для висунення версії про вчинення правопорушення певною особою. Сутність і характер дій (бездіяльності) можуть бути визначені об'єктом посягання і об'єктивною стороною складу, описаного у відповідній статті, способом вчинення правопорушення певного виду. Типові дії (бездіяльності) ведуть до виникнення характерних для даного виду правопорушення слідів на відповідних об'єктах. Ці сліди необхідно цілеспрямовано шукати, а потім досліджувати і використовувати з метою встановлення істини у справі. Характерні сліди правопорушення,

додані в установленому законом порядку і досліджені в ході розслідування, утворюють докази у справі. Збір доказів здійснюється шляхом здійснення процесуальних дій. Докази можуть бути представлені також особою, щодо якої ведеться провадження у справі, її представником. Знаючи механізм слідоутворення при вчиненні правопорушення певного виду і можливості тієї чи іншої процесуальної дії зі збирання, дослідження і використання таких слідів можна скласти певний список таких дій, обов'язкових для розслідування правопорушень даного виду (Немирова, Гольцяпина, Базиль, 2018, с. 43).

Одним з видів доказів у справах про порушення митних правил є протокол. Протокол про порушення митних правил – це комплексне джерело доказової інформації. Однак він набуває значення доказу в тих випадках, коли: по-перше, протокол складений уповноваженою на те посадовою особою митних органів; по-друге, складений не пізніше термінів, передбачених для накладення адміністративного стягнення; по-третє, зміст протоколу відповідає усім вимогам, передбаченим МК України (Бурцева, 2009, с. 60).

Відповідно до ст. 488 МК України, провадження у справі про порушення митних правил вважається розпочатим з моменту складення протоколу про порушення митних правил. Протокол про порушення митних правил мають право складати: 1) посадові особи, які відповідно до посадових інструкцій уповноважені здійснювати митний контроль, митне оформлення і пропуск товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України і які безпосередньо виявили порушення митних правил; 2) посадові особи органів доходів і зборів, які згідно з посадовими обов'язками мають таке право; 3) інші посадові особи, уповноважені керівником центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, або керівником митниці. Протокол про порушення митних правил повинен містити такі дані: 1) дату і місце його складення; 2) посаду, прізвище, ім'я, по батькові посадової особи, яка склала протокол; 3) необхідні для розгляду справи відомості про особу, яка притягується до відповідальності за порушення митних правил, якщо її встановлено; 4) місце, час вчинення, вид та характер порушення митних правил; 5) посилання на статтю цього Кодексу, що передбачає адміністративну відповідальність за таке порушення; 6) прізвища та адреси свідків, якщо вони є; 7) відомості щодо товарів, у тому числі транспортних засобів особистого користування,

транспортних засобів комерційного призначення та документів, вилучених згідно із статтею 511 цього Кодексу; 8) інші необхідні для вирішення справи відомості. Протокол підписується посадовою особою, яка його склала. Якщо при складенні протоколу була присутня особа, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, протокол підписується і цією особою, а за наявності свідків – і свідками. Якщо особа, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, відмовляється підписати протокол, до протоколу вноситься відповідний запис. Особа, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, має право дати пояснення та висловити зауваження щодо змісту протоколу, а також письмово викласти мотиви своєї відмови від підписання протоколу. Власноручно викладені цією особою пояснення додаються до протоколу, про що до протоколу вноситься відповідний запис із зазначенням кількості аркушів, на яких подано такі пояснення. Протокол складається у двох примірниках, один з яких вручається під розписку особі, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил (ст. 494 МК України).

МК України містить й інші правила складання протоколу про порушення митних правил, лише дотримання яких дозволяє посадовій особі, яка складає протокол, з одного боку, забезпечити суб'єктові порушення митних правил можливість скористатися правами, гарантованими йому законом, а з іншого – процесуально зафіксувати факт такого забезпечення, для усунення можливих скарг і спорів під час подальшого провадження, розгляду та прийняття рішення у справі про порушення митних правил (Бурцева, 2009, с. 60).

Одним із доказів у справі про порушення митних правил, про які йдеться у ч. 1 ст. 495 МК України, визначено пояснення особи, яка притягується до відповідальності. По суті зазначені пояснення зводяться до повідомлення такою особою відомих їй обставин справи, а також власних міркувань щодо пред'явлених їй звинувачень у вчиненні правопорушення, визнання нею вини чи невинуватості у його вчиненні тощо. За наявності свідків учинення порушення митних правил, або осіб, яким відомі обставини, що підлягають установленню у справі про порушення митних правил, їх пояснення також є доказами у справі про порушення митних правил. Пояснення особи, яка притягується до відповідальності, та свідка у справі про порушення митних правил може мати подвійну форму вираження. Це зумовлено тим, що

такі особи можуть давати пояснення як під час проведення процесуальних дій у справі про порушення митних правил, так і під час провадження у ній (Дуженко, 2014, с. 169).

Необхідно відзначити, що особливістю доказування у справах про порушення митних правил характеризується великим обсягом документообігу, пов'язаних зі специфікою діяльності органів доходів і зборів та полягає у різноманітті різних видів документів, які використовуються в якості джерела доказів (Немирова, Гольцяпина, Базиль, 2018, с. 45). При цьому, чітко визначений порядок доказування (використання лише передбачених законом джерел відомостей, обов'язкова процедура отримання та фіксації знань уповноваженими особами, суворо визначена форма тощо), відображаючи гносеологічні і психологічні закономірності та досягнення правозастосовної практики, є оптимальним, тобто найбільш ефективним і доцільним для вирішення завдань адміністративної юрисдикційної правозастосовної діяльності. Цей процесуальний порядок сприяє досягненню справжнього і достовірного знання, забезпечує правильність прийнятих рішень, їх суспільне визнання і належний виховний ефект (Лузгин, 1968, с. 9-10).

Маємо визнати, що розгляд таких видів доказів у справах про порушення митних правил як протокол про порушення митних правил та пояснення особи, яка притягується до відповідальності, і свідків учинення порушення митних правил, або осіб, яким відомі обставини, що підлягають установленню у справі про порушення митних правил, засвідчило достатній рівень їх правового забезпечення. Інші види доказів у справах про порушення митних правил підлягають наступному вивченню та науковому теоретичному опрацюванню у наступних публікаціях за цією тематикою.

ЛІТЕРАТУРА

Бурцева, О.В. (2009). Документальна фіксація факту забезпечення законності під час відкриття справи про порушення митних правил. *Вісник Академії митної служби України. Серія: "Право"*, 2(3), 59-65.

Васильев, Ф.П. (2006). Теория доказательств в административном процессе. Процесс доказывания. Понятие и содержание процесса доказывания. *Вестник Чувашского университета*, 3. Cyberleninka. <<https://cyberleninka.ru/article/n/teoriya-dokazatelstv-v-administrativnom-protsessе-protsess-dokazyvaniya-ponyatie-i-soderzhanie-protssesa-dokazyvaniya>>

Дуженко, С.А. (2014). Докази як важливий елемент провадження у справах про порушення митних правил. *Вісник Академії митної служби України. Серія: "Право"*, 1(12), 167-170.

Лузгин, И.М. (1968). *Расследование как процесс познания*. Москва.

Митний кодекс України, 2012 (Верховна Рада України). *Офіційний вісник України*, 32, 9, 1175.

Немирова, Т.А., Гольпяпина, И.Ю., Базиль, В.В. (2018). Актуальные вопросы выявления административных правонарушений в сфере таможенного дела. *Эпоха науки. Юридические науки*, 16, 41-46. DOI 10.24411/2409-3203-2018-11611.

Солопова, І.В. (2015). Специфіка доказування у митних провадженнях. *Актуальні проблеми політики*, 56, 277-284.

REFERENCES

Burtseva, O.V. (2009). Dokumentalna fiksatsiia faktu zabezpechennia zakonnosti pid chas vidkryttia spravy pro porushennia mytnykh pravyl [Documentation of the fact of ensuring legality when opening a case about violation of customs rules]. *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Seriya: "Pravo"*. [Bulletin of the Academy of Customs Service of Ukraine. Series: "Law"], no. 2 (3), 59-65. [in Ukrainian].

Duzhenko, S.A. (2014). Dokazy yak vazhlyvyi element provadzhennia u spravakh pro porushennia mytnykh pravyl [Evidence as an Important Element in the Case of Violation of Customs Rules]. *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Seriya: "Pravo"*. [Bulletin of the Academy of Customs Service of Ukraine. Series: "Law"], no. 1(12), 167-170. [in Ukrainian].

Luzgin, I.M. (1968). *Rassledovanie kak process poznaniia* [Investigation as a process of cognition]. Moscow. [in Russian].

Mytnyi kodeks Ukrainy, 2012 (Verkhovna Rada Ukrainy) [Customs Code of Ukraine, 2012 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. [Official Bulletin of Ukraine], 32, 9, 1175. [in Ukrainian].

Nemirova, T.A., Gol'tjapina, I.Ju., Bazil', V.V. (2018). Aktual'nye voprosy vyjavlenija administrativnykh pravonarushenij v sfere tamozhennogo dela [Current issues of revealing of administrative offences in the sphere of customs affairs]. *Jepoha nauki. Juridicheskie nauki*. [The era of science. Jurisprudence], no. 16, 41-46. DOI 10.24411/2409-3203-2018-11611 [in Russian].

Solopova, I.V. (2015). Spetsyfika dokazuvannia u mytnykh provadzhenniakh [Specificity of proof in customs proceedings]. *Aktualni problemy polityky*. [Actual problems of politics], no. 56, 277-284. [in Ukrainian].

Vasil'ev, F.P. (2006). Teorija dokazatel'stv v administrativnom processe. Process dokazyvanija. Ponjatie i sodержanie processa dokazyvanija [Theory of evidence in the administrative process. The process of proving. The concept and content of the process of proof]. *Vestnik Chuvashskogo universiteta*. [Bulletin of the Chuvash University], no. 3. *Ciberleninka*. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/teoriya-dokazatelstv-v-administrativnom-protsess-protsess-dokazyvaniya-ponyatie-i-soderzhanie-protsess-dokazyvaniya> [in Russian].

АНОТАЦІЯ

Чернявська О. М. Докази та доказування у справах про порушення митних правил: до питання вдосконалення правового забезпечення. – Стаття.

У статті досліджуються питання, пов'язані із правовим забезпеченням доказування у справах про порушення митних правил. Автор відзначає, що докази та доказування мають велике значення в усіх видах юридичного процесу. Від їх належності та правильності оформлення залежить результат справи, що розглядається; залежить, чи буде особа притягнута до юридичної відповідальності; чи буде захищено суспільний інтерес. Тому теорія доказів є одним з найважливіших в правничій науці, зокрема й у митному праві. Визнається, що розгляд таких видів доказів у справах про порушення митних правил як протокол про порушення митних правил та пояснення особи, яка притягується до відповідальності, і свідків учинення порушення митних правил, або осіб, яким відомі обставини, що підлягають установленню у справі про порушення митних правил, засвідчило достатній рівень їх правового забезпечення.

Ключові слова: докази, доказування, порушення митних правил, Митний кодекс України, вдосконалення правового забезпечення.

АННОТАЦИЯ

Чернявская О. М. Доказательства и доказывание по делам о нарушении таможенных правил: к вопросу усовершенствования правового обеспечения. – Статья.

В статье исследуются вопросы, связанные с правовым обеспечением доказывания по делам о нарушении таможенных правил. Автор отмечает, что доказательства и доказывание имеют большое значение во всех видах юридического процесса. От их надлежащего и правильного оформления зависит исход рассматриваемого дело; зависит, будет ли лицо привлечено к юридической ответственности; будут ли защищены общественные интересы. Поэтому теория доказательств является одной из важнейших в юридической науке, в т.ч. и в таможенном праве. Признается, что рассмотрение таких видов доказательств по делам о нарушении таможенных правил как протокол о нарушении таможенных правил и объяснения лица, привлекаемого к ответственности, и свидетелей совершения нарушения таможенных правил, или лиц, которым известны обстоятельства, подлежащие установлению по делу о нарушении таможенных правил, показало достаточный уровень их правового обеспечения.

Ключевые слова: доказательства, доказывание, нарушение таможенных правил, Таможенный кодекс Украины, совершенствование правового обеспечения.

